

Tom Cruise zet ons op het verkeerde been

In 'Valkyrie' lijkt het net alsof de pleger van de aanslag op Hitler democraat was

Door Marcel Zuijderland

Op 20 juli 1944, om 12.45 uur, explodeerde de tijdbom die kolonel Claus Schenk Graf von Stauffenberg (1907 – 1944) onder de tafel in het hoofdkwartier van Hitler, de *Wolfsschanze* in Oost-Pruisen had geplaatst. Het had Hitlers dood moeten worden, maar hij kwam er vanaf met wat scheuren in zijn broek, onderbroek en jasje, en een aantal lichte snijwonden. Hitler had geluk gehad. Stauffenberg niet. Dezelfde nacht nog werd hij in Berlijn opgepakt en standrechtelijk geëxecuteerd.

Vorige week was de Nederlandse première van 'Valkyrie'. De verfilming van de aanslag op Hitler met Tom Cruise in de hoofdrol als Stauffenberg. Aan het begin van film horen we Stauffenberg bij monde van Cruise zijn afschuw uitspreken over de misdaden van de nazi's: het vermoorden van burgers, de marteling en uithongering van krijgsgevangenen en de massa-executies van joden. Dat zijn geen fictieve woorden. Historici, onder wie Peter Hoffmann in 'Stauffenberg (1995)', onderschrijven dat Stauffenberg zijn woede en walging over de nazi-misdaden niet verborg en dat hij zich sinds de zomer van '42 geregeld liet ontvallen dat de 'gestoorde en criminele' Führer uit zijn macht ontheven moest worden.

Toch is het beeld dat je in de film *Valkyrie* van Stauffenberg krijgt misleidend. Regisseur Bryan Singer zet Stauffenberg neer als een 'goede Duitser', een martelaar voor democratische en humanitaire waarden. Vier jaar geleden, bij de 60-jarige herdenking van de aanslag in Berlijn, riep premier Balkenende eenzelfde soort beeld op. Hij roemde Stauffenberg als een martelaar voor vrijheid, solidariteit en respect.

Maar wat je ook van von Stauffenberg kan zeggen, een democraat was hij niet. Volgens de getuigenverlagen van zijn executie riep Stauffenberg vlak voor het peloton de trekker overhaalde: 'es lebe das geheime Deutschland.' Dat was een regel ontleend aan de Duitse dichter Stefan George (1868 – 1933), iemand die een grote invloed op von Stauffenberg heeft gehad. Deze Stefan George hield weliswaar van helden en martelaren, maar niet van 'democratie'. Dat vond hij een vies woord.

Stefan George was in Stauffenbergs tijd een nationaal icoon, een cultuurprofeet met een eigen kring van volgelingen. Slechts enkelen kregen de eer tot zijn kring te worden toegelaten, waaronder Stauffenberg. De ideeën van Stefan George waren elitistisch, anti-democratisch en huiverig voor alle vormen van rationalisme.

Met verachting aanschouwde George het democratische experiment van de Weimar-republiek (1919 – 1933). Tegenover Weimar zette George het ideaal van zijn 'geheime Deutschland' dat zijn wortels had in een mythisch en groots verleden. Met de nationaal-socialisten had George-adept Stauffenberg op ideologisch vlak dus het nodige gemeen. Hitler verachtte 'Weimar' evenzeer.

Daarom was Stauffenberg aanvankelijk ook geen uitgesproken tegenstander van het regime, maar keerde hij zich pas geleidelijk, vanaf begin jaren veertig, echt van de nazi's af. Hij raakte er langzaam van overtuigd dat met Hitler de oorlog tegen de westelijke buurlanden verloren was.

En daarom was het ook niet de democratie die Stauffenberg wilde introduceren met zijn aanslag in 1944. Hij was een reactionair die de aristocratische verhoudingen in Duitsland wilde herstellen. Mocht de aanslag geslaagd zijn, dan zou hij misschien zelfs zélf de macht hebben overgenomen.

Met Tom Cruise in de hoofdrol krijgen we verder ook geen waarachtig beeld van de echte Stauffenberg. Behalve dan dat zijn haar erg goed zit, roept de krap 1.70 m korte acteur nergens associaties op met de boomlange en statige Stauffenberg. Nu hoeft het niet per se op zijn lengte af te ketsen, maar ook het charisma en de aristocratische charme die von Stauffenberg typeerde, weet Cruise met zijn optreden niet op te roepen. De acteur lijkt meer op zijn alter ego Ethan Hunt met een ooglapje voor, die met de vastberaden kaken op elkaar zijn zoveelste *Mission: Impossible* uitvoert.

Alleen off-stage is Cruise met von Stauffenberg te vergelijken. Net zoals Stauffenberg zich aan de sektarische coterie van George had verbonden, is Tom Cruise al jaren fanatiek aanhanger en boegbeeld van de Scientologykerk. Toch gaat die vergelijking snel mank. Want hoewel Stefan George, dwingend kon zijn en toegewijde gehoorzaamheid verlangde, staat dat in geen verhouding tot de afpersing, intimidatie en overige agressieve en manipulatieve praktijken waar de Scientologykerk zich van bedient. Terecht noemde Berthold Graf von Stauffenberg, de oudste zoon van Stauffenberg, het volslagen ziek dat een aanhanger van een totalitaire ideologie het slachtoffer van een totalitair regime gaat spelen.

Tijdens een persconferentie in Seoul bij de lancering van de film zei Tom Cruise onlangs dat hij er als kleine jongen al van droomde hoe het zou zijn om Hitler te kunnen vermoorden. Hij haatte hem (wie niet?). Met zijn rol als Stauffenberg komt die droom uit. Maar voor Stauffenberg zou het

ongetwijfeld een boze droom zijn geweest dat hij wordt vertolkt door een Hollywoodster die een pseudo-wetenschappelijke religie aanhangt.

Marcel Zuyderland is filosoof